

Szmodis Jenő¹

Gondolatok a magyar politikai rendszerváltozás egy figyelemre méltó narratívájáról

A „paktum” kérdése

Az MDF és az SZDSZ között 1990. április 29-én megkötött megállapodásnak igencsak tekintélyes irodalma alakult ki az elmúlt évtizedekben. Ezek közül azonban kiemelkedik Kulin Ferenc irodalomtörténész, volt országgyűlési képviselő 2016-ban, *A paktum-fantom* címmel megjelent kötete. Kulin jóindulata az első szabadon választott országgyűlés által megbízott kormánnyal szemben nem csupán egyértelmű, de tökéletesen érthető is. Már a kötet elején apologetikus felhanggal jegyzi meg:

„Mindenekelőtt a hazai és nemzetközi hatalmi viszonyokban rejlő bizonytalansági tényezőkkel nem számolnak, amikor egy tisztább, egyértelműbb – a későbbi korrekciókat fölöslegessé tevő – alkotmánykoncepció kimunkálásának elmulasztását vetik az akkor még hatalmon kívül álló tárgyalópartnerek szemére.”²

Kulin ezen a helyen nem fejti ki bővebben, de arra utal, hogy a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások során olyan alkotmányszöveg kidolgozására került sor, aminek alapján az ország a parlamentáris szisztéma szerint nem volt kormányozható. Ezt a problémát Tölgyessy Péter a Kerekasztal után évekkel így fogalmazta meg:

„És még egy nagy alkotmányrevízió történt ’89 után, amit sok minden más ok miatt két praktikus ok tett szinte kötelezővé. Az egyik – az az igazság, nem tudok mást mondani, de ez a valóság –, egy nagyon súlyos kodifikációs hiba volt. Nevezetesen bekerült az Alkotmány elejére egy utaló szabály, nem én írtam bele, én éppen szabadságon voltam, de utána nem vettem észre, hogy mi lesz a következménye, ami

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék. Kapcsolat: szmodis.jeno@uni-nke.hu.

² Kulin Ferenc: *A paktum-fantom. Az MDF–SZDSZ pártközi megállapodás és világhozzájárulása*. Budapest, Veritas – Magyar Napló, 2016. 8.

nevezetesen úgy szólt, hogy a kétharmados törvényekre egy tág kör volt, és benne volt, hogy az állampolgári kötelezettségekre vonatkozó törvényekre is kétharmad vonatkozik. Most a választások két fordulója közt bekerült egy nagyon kényes jogi kérdés, a kamatadóról szóló jogi kérdés [...]. És az Alkotmánybíróság azt mondta, hogy ő nem is foglalkozik a dolog meritumával, érdemével, hanem mivel nem kétharmaddal fogadták ezt el, megsemmisíti az egészet, mert az adótörvények kétharmadosak. Na, most hátborzongató élmény volt ezt olvasni, mert számomra azt jelentette már aznap, hogy Magyarországot nem lehet parlamentárisan kormányozni. Ez a többségi elv megkérdőjelezését jelentette. Volt közben egy nemzeti csúcs, amit még Németh Miklós hívott össze, és én már ott javasoltam, hogy még most, a választások előtt egyezzünk meg, hogy hogyan kell ezeket módosítani, hogy visszatérhessünk a parlamentarizmusához.”³

Ugyanerre a mozzanatra Sólyom László így emlékezik egy 2003-as nyilatkozatában:

„Az 1989-es szocialista alkotmánykoncepció vezette be az alkotmányerejű törvény fogalmát, az állam egyes alapintézményei szabályozásának részletezésére. Az alkotmányerejű törvény elfogadásához az összes képviselő kétharmadának szavazata kellett. Ilyen törvény szólt volna az alapvető jogok legfontosabb biztosításairól, és korlátozásuk módjáról is. A kerekasztal csak arról tárgyalt, mely intézmények részszabályai kerüljenek alkotmányerejű törvénybe – például a képviselők jogállása, vagy az állami tulajdon. Döbbenetes, hogy az az előírás, amely szerint az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat kizárólag alkotmányerejű törvény állapíthat meg, 1989. szeptember 4-től kezdve jelent meg munkaanyagként szolgáló minisztériumi szövegtervezetekben, anélkül, hogy a változás a kerekasztaltárgyalásokon szóba került volna. Pedig jószerivel nincs olyan területe az életnek, ami ne érintene alapjogot; vagyis e szabály alapján az ellenzék gyakorlatilag minden kérdésben vétőjogot kapott.”⁴

A kormányozhatatlanság kialakulásával kapcsolatban szabadságára hivatkozó Tölgyessy Péter lett az egyik aláírója a paktumnak, a hibát észrevevő, de arról akkor hallgató Sólyom pedig az Alkotmánybíróság elnöke, hogy utóbb a hibára alapozva tegye világossá a parlamentáris működés lehetetlenségét. Kulin néhány oldallal később sokat sejtetően jegyzi meg: „Ezt a megállapodást ugyanazok a világhatalmi erőviszonyok kényszerítették ki, amelyek az MDF és az SZDSZ felmorzsolódásának is okai voltak, s amelyek a politikai színpad átépülése után is működnek, méghozzá kíméletlenebb küzdelmet vívva

³ Tölgyessy Péter: *Az alkotmányosság helyreállítása Magyarországon*. Előadás a Történelemtanárok Egylete által szervezett, *Alkotmány és történelem* című, 2011. október 8-án a Kossuth Klubban tartott konferencián. (Videó.) Online: www.youtube.com/watch?v=eYQEAqziqP0. A 46 perc 36 másodperces felvételnél a 32:33-tól kezdődő része.

⁴ Bundula István: „Miért kellene mindenáron konszenzus?” Interjú Sólyom Lászlóval. *Magyar Narancs*, 15. (2003), 51.

egymással, mint a rendszerváltozás kezdetén.”⁵ Ha pusztán kodifikációs hibáról lett volna szó – amint arról Tölgyessy nyilatkozott –, aligha kapott volna felelősségteljes beosztásokat az a személy, aki egy bizalmas beszélgetésben állítólag elismerte a maga felelősségét a „kodifikációs hibában”.⁶

Kulin Antall Józsefnek a paktum megkötésében való felelősségét azzal igyekeznek árnyaltabbá tenni, hogy az olvasó emlékezetébe idézi: mind az MDF vezető testületei, mind pedig a frakció megerősítették a megállapodást. Mint írja:

„[A]z MDF vezető testületei – heves viták után – belátták annak elkerülhetetlenségét, [...] húsz nap telt el a paktum nyilvánosságra hozatala (1990. május 2.) és Antall József kormányfővé választása (1990. május 22.) között. Ha a paktum előkészítése az MDF elnökének titokban végrehajtott akciója lett volna is (nem volt az!), miniszterelnöki megbízatására nem kerülhetett volna sor, amennyiben a párt képviselőcsoportja nem vállalja azért a felelősséget.”⁷

Kulin kétségkívül jóhiszemű és logikus érvelése azonban egy fontos mozzanatot nem vesz figyelembe. Az emberek ösztönös igazodási készségét a tekintélyhez. Milgram híres kísérlete évtizedekkel ezelőtt egyértelműen bizonyította, hogy az emberek igen ártalmas és az erkölcsi érzékükkel ellenkező cselekedetekre is rávehetők, amennyiben e cselekedet megtételéhez általuk tekintélynek vélt személytől kapnak megerősítést.⁸ Kulin formális-rationális érvei tehát azért vitathatóak, azért alkalmatlanok a paktum igazolására, mert az ember – amint Elliot Aronson szellemesen rámutatott – nem racionális, hanem racionalizáló lény.⁹ A paktummal kapcsolatos aggályokat lényegesen hatékonyabban oszlathatta volna el az, ha az úgynevezett kodifikációs hiba elkövetőit felelősségre vonják, nem pedig további fontos beosztásokba helyezik, másfelől, ha a paktum által engedett mozgásteret a kormányzat maradéktalanul kihasználja.

⁵ Kulin (2016): i. m. 11.

⁶ Az a személy, aki az Igazságügyi Minisztérium részéről a Nemzeti Kerekasztal elé kerülő tervezetekért felelős volt – a Nemzeti Kerekasztal egyik résztvevőjének tájékoztatása szerint –, azonos azzal a személlyel, akit a rendszerváltás után a Miniszterelnöki Hivatal főtanácsadójává neveztek ki, majd 1995-ben az Országgyűlés alkotmány-előkészítő bizottságának munkatársa lett. Később vezető beosztásban visszatért az Igazságügyi Minisztériumba, s e tisztségét 2004-ig töltötte be, később Petrétai József igazságügyi miniszter bízta meg az új alkotmány előkészítésével kapcsolatos munkákkal, utóbb pedig az Állami Számvevőszék egyik vezető állású dolgozója lett.

⁷ Kulin (2016): i. m. 9.

⁸ Stanley Milgram: *Obedience to authority: An experimental view*. New York, Harper and Row, 1974.

⁹ Elliot Aronson: *A társas lény*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994.

A „médiaháború” problémájáról

Utóbbi vonatkozásban többek között a médiaháborúról van szó. A Kormánynak elemi érdeke volt, hogy a társadalom világosan lássa cselekedeteinek indítékait és céljait. Ehhez képest évekig tartó áldatlan állapot alakult ki a média birtoklása körül a kormánypártok és az ellenzék között, amelyben a posztkommunista elit a liberálisokkal karöltve védelmezte megszerzett pozícióit, míg a kormányerő – személy szerint Kulin Ferenc is – a pusztá megszólalás lehetőségéért is ádáz harcot volt kénytelen vívni. Nagy kérdés azonban, hogy a kormányzat valóban kihasználta-e a paktumban rejlő lehetőségeit. Ha ugyanis kihasználta volna, az a legfényesebb igazolása lehetett volna a paktumnak. Látnunk kell azonban, hogy az akkori kormányerők pusztán *birkóztak* a fennálló médiastruktúrán belül, ahelyett, hogy azt érdemben alakították volna.

Hogy erre, tehát például egy vadonatúj televízió létrehozására a kormánynak jogszerű lehetősége volt, azt a Duna Televízió megalapítása egyértelműen mutatja. Amint az események után a miniszterelnökség egykori államtitkára, Kodolányi Gyula egy Kulin Ferencsel folytatott beszélgetésben a Duna Televízió megalapítása kapcsán elmondja:

„Tehát akkor, ’91 tavaszán vágtunk ebbe bele, de úgy, hogy nem volt médiatörvény, és a jogi része volt nagyon nehéz [...]. Össze kellett hozni egy gárdát, amelyik csinálja a műsort, és volt az egésznek egy jogi és politikai oldala. Tudniillik ugye, nem volt még médiatörvény, azonban a kormánynak a jogászai igen jók voltak, és előbányászták a ’86-os I. számú törvényt, amelyben a Magyar Népköztársaság kormánya saját jogkörében mondja a televízióalapítás lehetőségét.”¹⁰

Nem kellett volna tehát forradalmat csinálni ahhoz, hogy a kormány a Magyar Televízió vezetése körüli, évekig húzódó személyi viták helyett – a Duna Televízió létrehozásához hasonlóan – egyszeri aktussal megalapítson egy új közszolgálati televíziót, mégpedig a költségvetésben ennek a javára csoportosítva át azokat a forrásokat, amelyekkel a nemzeti kormányzat addig a jobbára az ellenzék szócsöveként működő Magyar Televíziót ellátta. Kulin értékes munkájában sajnos nem kapunk választ arra, hogy miért nem került minderre sor, sőt sajnos maga a kérdés sem fogalmazódik meg az egyébként alapos és tanulságos kötetben. A Kulin-kötet végén közölt megállapodásszöveg, annak mellékletei, valamint egy 1990. április 28-án kelt emlékeztető kizárólag a már meglévő országos médiák

¹⁰ Magyar Művészeti Akadémia: *Keddi kaleidoszkóp. A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatának pódiumbeszélgetés-sorozata. Kodolányi Gyula író, költővel beszélget költői munkásságáról Kulin Ferenc irodalomtörténész.* (Videó.) Online: www.youtube.com/watch?v=KRZfPdpf2Ns 8:13-tól 9:03-ig. Valójában a sajtóról szóló 1986. évi II. törvényről van szó.

vezetőinek kiválasztásával és felügyeletével foglalkozik, új orgánum alapításának lehetősége, így az alapítás esetleges feltétele, korlátja fel sem merül. A megállapodás tehát az új intézmény alapítását nem zárta ki, és ez a körülmény tette lehetővé a Duna Televízió megalapítását.

Kulin az 1990-es évek közállapotait pontosan jellemzi akkor, amikor így fogalmaz: „Az antiszemitizmus vádja az MDF-fel szemben azonban már akkor – az 1987-es lakitelki találkozótól kezdődően – szerves eleme volt a szabad demokraták stratégiájának, amikor az még semmivel nem volt dokumentálható, s azok után is erre a vádra alapozódott a balliberálisok identitása, amikor az MDF – előbb vezető testületeinek nyilatkozataival, később szervezetenként is – már elhatárolódott Csurka Istvántól.”¹¹ Ez a felismerés azonban az akkori kormányzat részéről sajnos nem vezetett el ahhoz a következtetéshez, hogy a kommunikációs csapásokra a leghatékonyabb választ a kommunikációs feleletek adják, tehát meg kell teremteni a kormányzati tájékoztatást.

Belpolitikai adottságok globális összefüggésben

Különösen pikáns és bizonyos értelemben élvezetes Kulin kötetének az a része, amelyben a szabad demokraták szocialistákat – személy szerint Horn Gyulát – érintő zsarolásait, megalázásait írja le, méghozzá az elégtétel érzékelhetően jóleső érzésével. Kulin világossá teszi azt az okot is, amely az SZDSZ-t zsarolási pozícióba hozta a formálisan abszolút többséggel rendelkező MSZP-vel szemben. Nem véletlen, hogy erről a mozzanatról is a népiek és az urbánusok témakörén belül szól. Az MSZP frakciójában ugyanis csak részben ültek hagyományos (népi) baloldali értékeket valló képviselők (például Kósa Ferenc). Az MSZP színeiben jelentős számban kerültek az Országgyűlésbe olyan személyek, akiket leginkább (urbánus) technokrata-liberális jelzővel lehetne illetni. Az SZDSZ elsősorban rajtuk keresztül volt képes akarátát az MSZP-n belül érvényesíteni, egyúttal veszélyeztetni a szocialista kormánytöbbséget.

A globális folyamatokra térve Kulin előbb Amerika sajátos szerepének elemzésébe fog. Kitér arra a várakozásra is, amivel a közép-kelet-európai országok, köztük Magyarország, az USA-ra tekintett. A magyar várakozásokban, kissé naiv és idealisztikus módon, Amerika velünk szemben fennálló történelmi adósságai (1852, 1920, 1956) is szerepet játszottak. Mindehhez képest Amerikának a térségben és hazánkban megvalósult gazdasági szerepvállalása mutatta meg a vágyak és a valóság, az értékek és az érdekek közötti kiábrándító különbségeket. A lényeg nagyjából abban ragadható meg, hogy amikor Amerika térségünkben való

¹¹ Kulin (2016): i. m. 19.

gazdasági fellépésére a politikai feltételek megérették, az USA számára merőben okafogyottá vált az a fajta nagyvonalúság, amelyet kommunikációjában az úgynevezett „fellazítási politika” idején megjelenített. Ez ugyan érthető módon érintette kellemetlenül a frissen létrejött demokráciákat, azonban minderre – különösen az adóssággént elkönyvelt történelmi tapasztalatok (1852, 1920, 1956) alapján – a magyar politika felkészülhetett volna.

A magyar–német kapcsolatok elemzése is hasonlóan kiábrándító tapasztalatokat oszt meg az olvasóval. Nem csupán abban a vonatkozásban, hogy a nagyvonalúság ebben a relációban is csupán a verbalitás szintjén volt tetten érhető, de abból a szempontból is, hogy a német politika – önös, egyúttal a globális tőke érdekeit szem előtt tartva – olyan megosztó, a közép-kelet-európai országokat versenyeztető taktikát követett,¹² ami évtizedekre késleltette a térség önmagára találását. Kulin alapvetően pontos elemzésének apró kiegészítéseként megemlítenéd az a mára egyre világosabban kirajzolódó tény, hogy Németország világpolitikai relációban nem tekinthető Amerikától teljesen független entitásnak. Minderre persze Kulinnál is történik utalás, ám e fontos körülmény markánsabb megjelenítése esetleg indokolt lett volna.

Ebben a vonatkozásban nem csupán arról van szó, hogy a II. világháborút követően megszállóként Németországban berendezkedő amerikai katonai erő később mint NATO-szövetséges – bár más jogcímen, de – hasonló kontrollfunkciót látott és lát el a ma is gyanúsnak tekintett, komoly katonai erővel ma sem rendelkező országban. Nem csupán arról, hogy a háború utáni német alkotmányt is Amerikából hazatért jogászprofesszorok írták.¹³ Sokkal inkább arról, hogy – amint azt a váratlanul és fiatalon meghalt Udo Ulfkotte is leírta – a németországi sajtó, a vezető szerkesztőségek és újságírók közvetett vagy közvetlen CIA-kapcsolatokkal rendelkeznek.¹⁴ A mai németországi események érthetetlennek tűnő folyamatai is világossá teszik, hogy itt lényegében egy csupán formálisan önálló országgal állunk szemben. Olyannal, amelyik a második világháború óta (de lehet, hogy már azt megelőzően is)¹⁵ mind a mai napig inkább csupán elszenvedi saját történetét, mintsem alakítja azt. Ebből adódóan a magyar–

¹² Kulin (2016): i. m. 54.

¹³ Pokol Béla: *A jurisztokratikus állam*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 14. Sőt, itt Pokol „a győztes amerikai megszálló csapatok jogászainak ellenőrzése mellett létrehozott új német és olasz alkotmány”-ról ír.

¹⁴ Udo Ulfkotte: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztőke Németország médiáját?* Budapest, Patmos Records, 2015.

¹⁵ George Friedman, a STRATFOR stratégiai tervező és előrejelző cég vezetője a The Chicago Council on Global Affairs-nél 2015. február 13-án tartott előadásában világosan leszögezte, hogy Amerikának már vagy száz esztendeje a legnagyobb félelmét a német–orosz közeledés és intenzív gazdasági kooperáció jelenti. „Az USA ősi félelme, hogy a német tőke és technológia az orosz nyersanyagtalálékokkal és humán erőforrással összefonódnak. Ez az egyetlen kombináció, amitől az USA-nak már évszázadok óta pokoli félelme van.” Forrás: www.youtube.com/watch?v=gGdcQMaLinE. 10:22-től 10:46-ig.

amerikai kapcsolatokról független magyar–német kapcsolatokról beszélni – mai ismereteink szerint – kissé problematikus. Kulin hagyományos megközelítését természetesen tökéletesen érthetővé teszi, hogy Németország Amerikától való függősége alapvetően nem formalizált rendszerben alakult. Az ország kapcsolata az USA-val lazább, ám nem kevésbé erős szálakon keresztül formálódott, mint az NDK és a Szovjetunió viszonya. Kulin nézőpontját az is legitimálja, hogy a német társadalom többsége sincs tisztában ennek a függőségnek a mélységeivel, miközben lélektani, politikai és biztonsági következményeit nap mint nap megtapasztalhatja.

Mint említettük, utalásszerűen Kulin is érzékelteti azokat a markáns amerikai érdekeket, amelyeket Európában érvényesített. Megemlíti azokat az amerikai aggályokat, amelyek egy Európai Unió és Oroszország, illetve a „német–francia tengely” és Oroszország közötti szövetség lehetőségével kapcsolatosak. Ezzel ugyan szorosan összefügg Németország rövid pórázon tartása, de utóbbi külön megemlítése és értékelése egy gazdag világpolitikai tabló felvázolása esetén célszerűnek tűnhet.

Ha azonban elfogadjuk, hogy Amerika Európához és Németországhoz való viszonyulása közel egy évszázada legalábbis ambivalens, úgy egyfelől nehezen értelmezhető az euroatlantizmus valós mibenléte és természete, másfelől nehezen magyarázható meg az az egyoldalú tájékoztatás, amivel a magyar politikai osztály színezettől függetlenül az euroatlantizmusnak kizárólag csak az előnyeiről igyekezett meggyőzni évtizedeken át a magyar társadalmat. Persze erre vonatkozóan is kapunk némi támpontot Kulin kötetében. Antall Józseffel kapcsolatban azt említi, hogy az egykori miniszterelnök a magyar érdekek érvényesítése érdekében „a szövetségesek közötti összhangot feltételező” hangnemben nyilatkozott meg. És ez minden bizonnyal bölcs dolog lehetett az adott helyzetben, ám ettől függetlenül tény, hogy az a fajta integrációs épület, amely a valós érdekviszonyok és érdekellentétek kényszerű elhallgatására épül, hosszú távon óhatatlanul megbosszulja magát. És aligha tévedünk nagyot, ha úgy véljük, hogy a látszatbarátságok mosolydiplomáciájának számláját mostanában nyújtja be Európának a történelem.

És ezen a ponton megint csak a mozgástér kérdéséhez értünk. Mert igaz ugyan, hogy – amint arra Kulin is helyesen utal – Amerika számára Közép-Európa a vasfüggöny leomlásával viszonylagosan leértékelődött. Igaz azonban az is, amit Kulin ugyancsak megemlít, hogy éppenséggel Amerika igyekezett nyomást gyakorolni Magyarországra a NATO-csatlakozás ügyében, többek között azzal, hogy Horn Gyulán keresztül próbálta meg a kérdést exponálni a magyar Országgyűlésben.¹⁶ A magyar társadalom zöme egy független, katonai

¹⁶ Kulin (2016): i. m. 63.

tömbökön kívül álló Magyarországot látott volna szívesen, függetlenül attól, hogy ennek milyenek voltak a világpolitikai realitásai. A NATO-hoz való csatlakozással, gyakorlatilag felvonulási terület biztosításával, Magyarország legalább annyit, ha nem többet adott az euroatlanti erőközpont számára, mint amennyit biztonsági garanciaként kapott. Az e vonatkozásban fennálló magyar zsarolási potenciálnak a gazdasági mozgástér tágítására való kihasználása legalább a lehetőségek szintjén felmerülhetett. Ilyen tárgyalási tematikáról azonban sem akkor, sem azóta nem értesülhetett a nyilvánosság.

„Epilógus”

Kulin kötetének úgynevezett Epilógusa még inkább messze repít minket a kötetnek címet adó, rossz emlékű paktumtól. Nagy ívű, történelemfilozófiai ihletettségű fejtegetéseinek elején felidézi a kiváló jogtudós, a Kulinhoz hasonlóan egyszerre idealista, egyszerre kritikus-realista professzor, Prugberger Tamás költői kérdését: „Magyarország kapitalizmusba történő gyarmatosító integrációjának – a rendszeren belül – volt-e reális alternatívája? Vajon volt-e még a tőkés világrendnek a nemzeti önrendelkezés elvére épülő verziója?”¹⁷

Kulin finom ecsetvonással idézi fel a Deutsche Bank vezérigazgatója, Alfred Herrhausen elleni 1989-es merényletet. Kulin nem mondja ki, de aki az események hátterét ismeri, tudja jól, hogy a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások lezárulása és általában a kelet-közép-európai országok jövőbe vezető sínjeinek lerakása után nem sokkal, 1989. november 30-án meggyilkolt Herrhausen egy nagyvonalú támogatási és adósságelengedési tervet dédelgetett a volt szocialista országok számára. Tegyük fel újra a kérdést, amire a válasz mindig több lesz, mint bizonyosság. Lehetett volna másképp?

¹⁷ Kulin (2016): i. m. 65; Prugberger Tamás: A globalizáció és hatása a gazdaságra, valamint a foglalkoztatásra. *Polgári Szemle*, 7. (2012), 5–6. 50–76.

Felhasznált irodalom

- Aronson, Elliot: *A társas lény*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994.
- Bundula István: „Miért kellene mindenáron konszenzus?” Interjú Sólyom Lászlóval. *Magyar Narancs*, 15. (2003), 51. Online: http://magyarnarancs.hu/belpol/miert_kellene_mindenaron_konszenzus_solyom_laszlo_az_alkotmanybirosag_elso_elnoke-63823
- Magyar Művészeti Akadémia: *Keddi kaleidoszkóp. A Magyar Művészeti Akadémia Művészeti-méleti Tagozatának pódiumbeszélgetés-sorozata. Kodolányi Gyula író, költővel beszélget költői munkásságáról Kulin Ferenc irodalomtörténész*. (Videó.) Online: www.youtube.com/watch?v=KRZfPdpf2Ns
- Kulin Ferenc: *A paktum-fantom. Az MDF–SzDSz pártközi megállapodás és világpolitikai háttere*. Budapest, Veritas – Magyar Napló, 2016.
- Milgram, Stanley: *Obedience to authority: An experimental view*. New York, Harper and Row, 1974.
- Pokol Béla: *A jurisztokratikus állam*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Prugberger Tamás: A globalizáció és hatása a gazdaságra, valamint a foglalkoztatásra. *Polgári Szemle*, 7. (2012), 5–6. 50–76.
- Tölgyessy Péter: *Az alkotmányosság helyreállítása Magyarországon*. Előadás a Történelemtanárok Egylete által szervezett, *Alkotmány és történelem* című, 2011. október 8-án a Kossuth Klubban tartott konferencián. (Videó.) Online: www.youtube.com/watch?v=eYQEAqziqP0
- Ulfkotte, Udo: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénz-tőke Németország médiáját?* Budapest, Patmos Records, 2015.